

דף הרחבות לנושא –

הלכות בישול

גדרי בישול

יחידה 13

❖ האם המלאכות נלמדות מבניית המשכן, או מהתפעול של המשכן?

רש"י מסכת שבת דף עג עמוד א

האופה - לא הוה במשכן, דלא שייך אלא בפת, ופת לא שייכא במלאכת המשכן, אבל כולוהו קמייתא הואי בסממנין של צבע תכלת וארגמן ותולעת שני

האם באמת לא אפו במשכן? הרי הביאו לחם פנים כל שבוע?

מוכח שרש"י למד שלימוד המלאכות ממלאכת המשכן הוא רק מבניית המשכן (הסמנים שבהם צבעו את המשכן), ולא מהתפעול השוטף של המשכן.

תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת שבת פרק י הלכה ג

מתניתין המוציא בין בימינו בין בשמאלו בתוך חיקו או על כתיפו חייב, שכן משא בני קהת לאחר ידו ברגלו ובפיו במרפקו באזנו ובשערו ובאפונדתו ופיה למטה בין אפונדתו לחלוקו ובחפת חלוקו במנעלו ובסנדלו פטור שלא הוציא כדרך המוציאין:

גמרא רבי יוסה בעי מעתה הוציא כגרוגרת על כתיפו חייב והן משא בני קהת. וכתוב [במדבר ד טז] ופקדת אלעזר בן אהרן הכהן שמן המאור וקטרת הסמים ומנחת התמיד ושמן המשחה. שמן המאור בימינו. וקטרת הסמים בשמאלו. ומנחת התמיד של יום תלויה בזרועו.

בלי להיכנס לעומק הירושלמי, רואים שלמדו את איסור המשא מהשמן הקטורת המנחת התמיד. כלומר, המתפעול של המשכן. וכך עלה מרב האי גאון –

חידושי רבי אברהם בן הרמב"ם (מודפסים בתוך ספר "מעשה רקח")

כתב רבנו האי גאון שאלו הי"א מלאכות ישנן בקרבן תמיד בכל יום ובחביתני כהן גדול וכו'

הרב האי גאון כתב שהמלאכות הללו קיימות בתפעול של המשכן.

אם כך לכאורה יש מחלוקת רש"י ורה"ג האם לומדים מבניית המשכן או מהתפעול השוטף שלו.

בפתיחה הראשונה לאגלי טל האריך במחלוקת זו, נכתוב את עיקרי דבריו בקצרה –

עיקר ראייתו של רש"י היא מהסוגיות בהן משמע שלא למדו בהכרח מהתפעול של המשכן. דוגמא לדבר – שחיטה.

האגלי טל מסביר שגם רה"ג מודה שלומדים רק ממלאכות שהיו בתפעול המשכן שלא בהכרח דחו שבת. לדוגמא – שחיטה אינה אסורה מפני שחיטת הקרבנות, מפני ששחיטת הקרבנות בהכרח דחתה שבת (שלא כאפיית לחם הפנים, שלא בהכרח נעשתה בשבת).

אז מדוע רה"ג מתעקש ללמוד מתפעול המשכן, אם גם כך צריך להבחין בין מלאכות שונות?

האגלי טל מסביר שרב האי גאון לא היה מוכן לקבל שזריעה וכו' נעשו לצורך בניית המשכן, שהרי היה צורך בסמנים מיד אחרי הציווי. על כרחנו שלקחו ממה שגדל לפני הציווי, ואם כן זה לא נכון לומר שזריעה היא מלאכה שנעשתה לצורך בניית המשכן.

פלפול נוסף שעושה לבאר את שיטת רש"י עוסק במקור אב המלאכה של דש. רש"י כתב ששחיטת ענבים חיתים היא תולדה של דש. מדוע לא לומר שזהו אב המלאכה עצמו? הוא מוכיח שדישה שונה מהותית מסחיטה, ברמה שעקרונית הייתה אמורה להצדיק אב בפני עצמו. אז מדוע אין אב של שחיטה בפני עצמו? מפני ששחיטת ענבים (למנחות) ושמן (המשחה) הוא חלק מתפעול המשכן, ולא בנייתו. מכאן מוכח שלומדים רק מבניית המשכן, ולא תפעולו.

קצרנו בעיקרי דבריו שנוגעים למחלוקת רש"י ורב האי גאון. הוא ממשיך ומוכיח את דעת תוספות הרמב"ם וכו', ואכמ"ל.

מוקדש לעילוי נשמת יואל אפרים בן אברהם עוזיאל זלצמן ז"ל

❖ **ביאור הרמב"ם לפי ה"אגלי טל"**

כפי שראינו, רוב הפוסקים למדו ששיטת הרמב"ם היא שבישול הוא באמת רק ברמה של בישול כל צרכו. עיקר דיוקם ממה שכתב הרמב"ם –

רמב"ם הלכות שבת פרק ט הלכה ג

המבשל על האור דבר שהיה מבושל כל צרכו ... פטור

משמע מכאן שלא כרשב"א, שכתב שאחרי שהגיע לרמת בישול של 'בן דרוסאי', אלא הפטור יהיה רק בהגיע לרמת בישול של 'כל צרכו'.
האגלי טל חלק על הבנה זו ברמב"ם.

אגלי טל מלאכת האופה אות י ס"ק טו

מה שכתב הרמב"ם "המבשל על האור דבר שהיה מבושל כל צרכו פטור", לאו להשמיענו דאם לא היה מבושל כל צרכו חייה, אלא ... בא להשמיענו דדווקא על האור הוא דפטור אבל אסור, אבל כנגד האור... מותר לכתחילה, היה מוכרח לכתוב "דבר שהיה מבושל כל צרכו"

האגלי טל ביאר שהרמב"ם הסכים עם שאר הראשונים, שאין בישול דאורייתא אחרי 'בן דרוסאי'. מה שכתב כאן שאם בישל דבר שהיה מבושל כל צרכו פטור הוא רק מכיוון שהוא רוצה להבחין בין הנחה על האש לבין הנחה שלא ישירות על האש. הנחה על האש של דבר שמבושל כל צרכו הוא "פטור", אך אסור. הנחה בצורה לא ישירה היא מותרת לגמרי. אך אם מדובר במה שמבושל פחות מ'כל צרכו', יש איסור דרבנן גם שלא כנגד האש.
טבלה זו תסייע לחדד –

	בין 'בן דרוסאי' ל'כל צרכו'	'כל צרכו'
על האש	אסור מדרבנן	אסור מדרבנן – מפני שזה דומה מדי לבישול
לא ישירות על האש	אסור מדרבנן – מפני שזה מקדם בישול (למרות שאין בזה איסור דאורייתא)	מותר

מכיוון שהרמב"ם רצה לחדד את ההבחנה שבעמודה השמאלית, בין הנחה על האש לבין הנחה שאינה על האש, הוא בהכרח צריך לעסוק במה שמבושל כל צרכו, מפני שאם מבושל פחות מזה יש איסור דרבנן אחר (כפי שרואים בעמודה הימנית למטה).

יצוין שמכיוון שהוא סובר שלפי הרמב"ם בישול דאורייתא נגמר ב'בן דרוסאי', ממילא השאלה בה אנו עוסקים בהמשך השיעור, האם יש בישול דאורייתא בין 'בן דרוסאי' לבין 'כל צרכו', לא מתחילה. ברור שלפי שיטתו לפי הרמב"ם אין בישול החל מ'בן דרוסאי'.

❖ **ביאור הרמב"ם בפרק ד הלכה ו**

עמדנו על סתירה-לכאורה בין שתי פסיקות של הרמב"ם –

רמב"ם הלכות שבת פרק ד הלכה ו

... אין מניחין כלי שיש בו דבר צונן על גבי כלי חם בשבת שהרי מוליד בו חום בשבת.

רמב"ם הלכות שבת פרק כב הלכה ד

מביא אדם קיתון של מים ומניחו כנגד המדורה לא בשביל שיחמו אלא כדי שתפוג צינתו, וכן מניח פך של שמן כנגד המדורה כדי שיפשר לא שיחם

ניתן להציע שבפרק ד מדובר על הנחה במטרה שהאוכל יתחמם, זה אסור, ואילו בפרק כב מדובר על הנחה כדי להפיג את הצינה. לפי זה הכלל הוא שמותר להניח במקום שיתחמם, בתנאי שזה לא יקרה בפועל.

אך אבן האזל העיר שזה לא מסתדר עם פשט הגמרא!

אבן האזל הלכות שבת פרק כב הלכה ד

וצריך להבין דאם היה בקומקום לחמם עד כדי שיעור שהיד סולדת בו ... והיה בדעתו להניחה עד שיעור זה, אם כן מאי מקשה ליה ר"ז לרבה "מאי שנא ממיחם על גבי מיחם", והא ודאי לא דמי להתם, והוי מבשל ממש בתולדות האור, וחייב חטאת, ומאי סלקא דעתיה דר"ז למיפטריה?

לכן אבן האזל הציע מספר אפשרויות אחרות בביאור דברי הרמב"ם -

א. אפשר לומר דהרמב"ם סובר דאפילו בפחות מכדי שהיד סולדת איכא חימום במים, ולא יסבור רבינו דלהפשיר ואין היד סולדת בו הכל שיעור אחד וכמו שכתבו התוס' בדף מ"ח ע"א אלא דשני ענינים הם, ובאין היד סולדת, אף דאין בו משום בישול, חימום מיהא הוה, מה שאין כן הפשרה, אף חימום ליכא, כי אם הפגת צינון, וכלשון הברייתא

האפשרות הראשונה שהוא מציע היא שגם במים יהיו כמה דרגות בבישול - יש "הפגת צינה" - הסרת הקור, ויש להביא לחימום בו אין היד סולדת. מותר להניח במקום חם אם יסיר מיד כשיפוג הקור, אך אסור להשאיר ברמה שמתחיל להתחמם, אפילו אם היד לא סולדת.
אך לאבן האזל זה נראה קשה -

אמנם קשה על שיטה זו דמשמע בפשוטו דבאין היד סולדת בו אין איסור כלל

אבן האזל מפלפל בגבולות האפשריים של ההצעה הקודמת, ולבסוף מציע רעיון דומה, אך פחות מחודש. העיקרון הוא שאמנם אין הבחנה דאורייתא בין "חימום" לבין "יד סולדת", אך מדרבנן יש הבחנה שכזו. אם כך רבה נזף בשמש לא מכיוון שהתכוון להשאיר את המים על הקומקום עד לכדי יד סולדת (כמו שלכאורה משמע מהמגיד משנה), אלא מכיוון שהיתר להניח במקום שיכול להתחמם הוא רק עד לתחילת החימום. יש גם הגיון רב לגזור את הגזירה באופן הזה, שהרי מעת תחילת החימום בקלות אפשר לפספס את הרגע שבו היד סולדת. אם כן יצאו שלוש שיטות - רש"י, המתיר להניח במקום שהיד סולדת, ובלבד שיוודא שלא יגיע ליד סולדת. רשב"א, האוסר להניח במקום שהיד סולדת. והרמב"ם, המתיר להניח במקום שהיד סולדת, ובלבד שישיר ברגע שהצינה מופגת ומתחיל להתחמם. זה לשון אבן האזל -

ב. לכן נראה דמה דכתב המגיד משנה דהרמב"ם מפרש כנגד המדורה כרש"י דלהפשיר תלוי בזמן ולא בריחוק מקום כתוס' והר"ן ולפ"י? מותר להניח אפילו במקום שאפשר לבוא לידי יד סולדת בו זהו דוקא עד כדי הפשרן וכמו שכי' בהלכה זו אבל אם המים פושרין והגיעו לידי חימום אסור אפי' לדי' הרמב"ם ולא משום דבמים אסרו חימום כל שהוא כנ"ל דבאמת אינו אסור אלא במקום שיוכל לבוא שם לשיעור שהיד סולדת בו אבל בריחוק מקום שאינו יכול לבוא לידי יד סולדת מותר והטעם בזה משום דאם יהא מותר להניח עד שיהא היד סולדת קשה לצמצם ובקל יבוא לידי יד סולדת דבין אין יד סולדת וסולדת שיעור מועט ולא יוכל לצמצם וגזרינן אפילו באם רק נתחמם שירחיקנו בריחוק מקום שלעולם לא יבוא לידי יד סולדת ועל יד המדורה עצמה שרינן רק עד הפשרה, ולפ"י? הא דאסור להעמיד דבר צונן ע"ג חם משום מוליד חום אינו אלא דכשיגיע לידי חמום כבר אסור להניחו שם שמא יבוא לידי יד סולדת, ושפיר נוכל לומר דהא דאסור רבה כוזא ע"ג קומקום איירי בחמום ואסור משום יד סולדת, וקיתון דמותר להניחו אצל המדורה ממש לדעת רבינו היינו רק עד הפשרה וכמש"כ עד שתפיג צינתן